

Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση και Εθνική Οικονομική Αυτοτέλεια*

ΛΟΥΚΑΣ ΤΣΟΥΚΑΛΗΣ

Το κράτος και η αγορά στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης

1) Κατά τις τρεις πρώτες δεκαετίες η Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση χαρακτηρίζεται από την σταδιακή κατάργηση των οικονομικών ελέγχων στα σύνορα και κυρίως από την κατάργηση των δασμών και των ποσοτικών περιορισμών. Αυτό συνετέλεσε στην ταχεία ανάπτυξη του εμπορίου μεταξύ των έξι ιδρυτικών μελών των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων καθώς και των χωρών που εντάχθηκαν αργότερα στο πλαίσιο των διαδοχικών διευρύνσεων.

2) Ο όλο και περισσότερο ανοικτός χαρακτήρας των εθνικών οικονομικών, ο οποίος έγινε περισσότερο έκδηλος στις εμπορικές συναλλαγές, αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο του οικονομικού θαύματος των δεκαετιών του 1950 και 1960, όταν η ταχύρρυθμη ανάπτυξη συνδυαζόταν κατά τρόπο ανεπανάληπτο με την πλήρη απασχόληση και έναν χαμηλό πληθωρισμό. Όμως δεν ήταν η «αόρατος χείρ» αυτή που έκανε ένα από τα συνηθισμένα της θαύματα. Σημαντικό χαρακτηριστικό της παρατεταμένης μεταπολεμικής οικονομικής άνθησης ήταν η σημαντική ενίσχυση της μεικτής οικονομίας και του κράτους προνοίας στην Δυτική Ευρώπη. Τόσο σε μικροοικονομικό, όσο και σε μακροοικονομικό επίπεδο, ο ρόλος του κράτους τονίσθηκε ιδιαίτερα κατά την περίοδο αυτή.

3) Οι δημόσιες δαπάνες παρουσίασαν θεαματική αύξηση σε σχέση με το ΑΕΠ. Η φορολογική και η χρηματο-οικονομική πολιτική χρησιμοποιήθηκαν ενεργητικά από την πολιτική εξουσία ως μέσο για την αύξηση της συνολικής ζήτησης. Στην οικονομική βιβλιογραφία, η πολιτική αυτή, η οποία είναι προϊόν της κενύσιανής θεωρίας και της επιρροής της, αναφέρετο ως «σταθεροποιητική λειτουργία του κράτους». Από την άλλη πλευρά, η παρέμβαση δεν περιορίσθηκε στο μακρο-οικονομικό επίπεδο. Οι κυβερνήσεις εφήρμοζαν περιφερειακές, βιομηχανικές και εισοδηματικές πολιτικές με

περισσότερο ή λιγότερο ενθουσιασμό χρησιμοποιώντας μια σειρά διαφορετικών εργαλείων στην προσπάθειά τους να επηρεάσουν την εγχώρια κατανομή των πόρων και των εισοδημάτων. Την ίδια περίοδο, η αυξανόμενη ισχύς των εργατικών συνδικάτων σε συνδυασμό και σε σχέση με τις ρυθμίσεις του κράτους προνοίας και την νομοθεσία για την απασχόληση, οδήγησε στην δημιουργία υπερρυθμισμένων αγορών εργασίας (Boltho, 1982, κεφ. 10-14).

4) Υπάρχει, βέβαια, μια σημαντική αντίφαση, ανάμεσα στον όλο και περισσότερο ανοικτό χαρακτήρα των εθνικών οικονομιών, ο οποίος σχετιζόταν στενά με την ελευθέρωση της οικονομίας σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο, και στην συνειδητή προσπάθεια να ρυθμισθούν οι αγορές. Συχνά, οι παρεμβάσεις σε εθνικό επίπεδο οδήγησαν στην δημιουργία «μη τελωνειακών» εμποδίων στις συναλλαγές, τα οποία αντικατέστησαν τους συνοριακούς ελέγχους που είχαν καταργηθεί ύστερα από διαπραγματεύσεις μεταξύ της ΕΟΚ και της GATT. Αλλά αυτό δεν είναι παρά μέρος της συνολικής εικόνας. Η μεικτή οικονομία και το κράτος προνοίας διευκόλυναν την διεθνοποίηση και την Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση επιτρέποντας στις κυβερνήσεις να εξομαλύνουν και, σε ορισμένες περιπτώσεις, να καθυστερήσουν τις προσαρμογές που επέβαλε το αυξανόμενο άνοιγμα των εθνικών οικονομιών.

Συνέβαλαν επίσης στην κοινωνική αποδοχή του αυξανόμενου διεθνούς ανταγωνισμού, απαλύνοντας τις επιπτώσεις του στους χαμένους του παιχνιδιού.

5) Σε αυτή την εύθραυστη ισορροπία στηρίχθηκε επί πολλά χρόνια η πορεία προς την Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση, βάσει της οποίας απετέλεσε συμβιωτική σχέση ανάμεσα στην ελευθέρωση της οικονομίας στο διεθνές επίπεδο και την ενίσχυση του οικονομικού ρόλου του κράτους στο εθνικό. Αυτό αποτελεί πράγματι ένα μη αναμενόμενο συμπέρασμα για όποιον προσεγγίζει την Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση με αφετηρία φεντεράλιστικές και/ή (νεο)-φονκτσιοναλιστικές θεωρίες – και δεν είναι μικρός ο αριθμός των φοιτητών που υποχρεώνονται να υποστούν αυτού του είδους την μύηση, όχι μόνο λόγω των νόμων της φυσικής αδράνειας που διέπουν τον

* Περιέχεται στο υπό έκδοση: S. Cossese-E Wright (eds.), *The Changing Nature of the State in Western Europe, Obseatoire du Clangement Social en Europe Occidentale*.

ακαδημαϊκό χώρο, αλλά κυρίως επειδή δεν υπάρχει εναλλακτική σφαιρική θεωρία που να φιλοδοξεί να εξηγήσει και να προβλέψει την πορεία που θα ακολουθήσει η περιφερειακή ολοκλήρωση.

Τόσο οι φεντεραλιστικές όσο και οι (νεο)φονκτσιοναλιστικές θεωρίες εξετάζουν την σχέση ανάμεσα στο εθνικό κράτος και την περιφερειακή ολοκλήρωση ως ένα παίγνιο μηδενικού αθροίσματος, με ένα ισχυρό στοιχείο αυτοματισμού που εισάγεται με την υπόθεση των οικονομικών παρενεργειών (spill-over) των (νεο)φονκτσιοναλιστών.

6) Λίγα είναι τα εμπειρικά στοιχεία που στηρίζουν την άποψη αυτή, τουλάχιστον κατά τις πρώτες φάσεις της διαδικασίας προς την ολοκλήρωση. Η συμβιωτική σχέση παρέχει, όπως φαίνεται, μια ακριβέστερη περιγραφή αυτού που όντως συνέβη. Αυτό υποστηρίζεται σήμερα και από αναθεωρητές ιστορικούς, που για πρώτη φορά έχουν πρόσβαση σε αρχειακό υλικό. Ο Milward υποστηρίζει, ότι η εξέλιξη της Ε.Κ. «συνδέεται αναπόσπαστα με την επανενδυνάμωση του εθνικού κράτους ως οργανωτικής αρχής» (Milward, 1992:3). Η συμβιωτική σχέση είχε και μια άλλη σημαντική επίπτωση: επί μεγάλο χρονικό διάστημα, η ευρωπαϊκή οικονομική ολοκλήρωση περιοριζόταν κυρίως στην κυκλοφορία των εμπορευμάτων.

Όμως, οικονομικά θαύματα δεν διαρκούν αιώνια. Τις δύο δεκαετίες με ταχύρρυθμη ανάπτυξη, χαμηλό πληθωρισμό και χαμηλή ανεργία τις διαδέχθηκαν οι χρόνοι του στασιμοληθωρισμού (νέοι όροι και νέες θεωρίες έπρεπε να επινοηθούν σε μια προσπάθεια να περιγραφεί η ριζική αλλαγή του οικονομικού περιβάλλοντος στις αρχές της δεκαετίας του 1970). Η Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση, η οποία ήταν ως έναν βαθμό προϊόν ενός ηλιού κλίματος, δέχθηκε σοβαρό πλήγμα. Συνδικαλιστικές κινητοποιήσεις και άλλες μορφές εθνικού οικονομικού προσηλυτισμού άνοιξαν μεγάλα ρήγματα στο ευρωπαϊκό οικοδόμημα. Στο νέο πλαίσιο, που χαρακτηριζόταν από χαμηλή ανάπτυξη και υψηλή ανεργία, η ελευθέρωση της οικονομίας στο διεθνές επίπεδο και ο οικονομικός παρεμβατισμός στο εθνικό δεν ήταν πλέον εύκολο να συνυπάρξουν. Η κατάσταση αυτή διήρκεσε επί μια δεκαετία.

8) Στην συνέχεια εμφανίσθηκε ο Delors και το πρόγραμμα για την εσωτερική αγορά που οδήγησε την Ε.Κ. σε μια νέα φάση της πορείας της προς την ολοκλήρωση. Οι Ευρωπαίοι (επαν)ανακάλυψαν μια απλή αλήθεια: η κατάργηση των δασμών και των ποσοστώσεων είχε οδηγήσει σε μια ατελή κοινή αγορά, γεγονός το οποίο ήταν αναπόφευκτο υπό τις συνθήκες της μεικτής οικονομίας.

Η νέα φάση προς την ολοκλήρωση, η οποία άρχισε στα μέσα της δεκαετίας του 1980 είχε ακριβώς σχέση με την μεικτή οικονομία: οι ρυθμιστικές λειτουργίες των κυβερνήσεων, όπου περιλαμβάνονται η πολιτική σε θέματα ανταγωνισμού, η θέσπιση τεχνικών προτύπων και κανονισμών, ο έλεγχος των πι-

στωτικών ιδρυμάτων, καθώς και, σε μικρότερο βαθμό, η φορολογική πολιτική. Αυτό σημαίνει ότι η νέα φάση προς την ολοκλήρωση είχε άμεσες επιπτώσεις στις υπηρεσίες και το κεφάλαιο και αυτό αποτέλεσε πράγματι μια νέα εξέλιξη.

9) Η ολοκλήρωση διείσδυσε αργά αλλά σταθερά στον χώρο της μεικτής οικονομίας. Αυτό έγινε δυνατό με τον συνδυασμό μέτρων για την ελευθέρωση της αγοράς, της ευρείας εφαρμογής της αρχής της αμοιβαίας αναγνωρίσεως των πιστοποιητικών και η θέσπιση κοινών κανόνων σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Τα νέα «καθεστώτα» που άρχισαν να ισχύουν διέφεραν από την μια οικονομική περιοχή στην άλλη. Σε γενικές γραμμές, η μεταβίβαση οικονομικών εξουσιών από τα εθνικά κράτη στα ευρωπαϊκά όργανα ήταν περιορισμένη, ενώ ουσιαστικότερα ήταν η μεταβίβαση εξουσιών από τα εθνικά κράτη στην αγορά. Η δεύτερη αυτή μεταβίβαση εξουσιών ήταν εναρμονισμένη με την τότε κρατούσα ιδεολογία. Ωστόσο, η μείωση των κρατικών εξουσιών ήταν ίσως στον ίδιο βαθμό εκούσια όσο και προϊόν των συνθηκών. Το χάσμα ανάμεσα στην οικονομική και την πολιτική ολοκλήρωση συνέχιζε να διευρύνεται καθώς αποκρυσταλλωνόταν η άρνηση της πολιτικής να προσαρμοσθεί ανάπτυξη των πολιτικών δυνάμεων που αποκτούσαν όλο και περισσότερο ευρωπαϊκή (ή και παγκόσμια) διάσταση. Η αδυναμία του ευρωπαϊκού πολιτικού συστήματος, η οποία ήταν αποτέλεσμα αυτών των εξελίξεων, αποτελεί εν μέρει το αίτιο για την μετατόπιση της ισορροπίας μεταξύ κράτους και αγοράς (Tsoukalis, 1993).

Κεφαλαγορές και περιφερειακές νομισματικές ρυθμίσεις

10) Η μακρο-οικονομική πολιτική έκανε αργά την εμφάνισή της στην σκηνή της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης. Η συνθήκη της Ρώμης προέβλεπε λίγες μόνο δεσμευτικές διατάξεις: μια δόση ευγενών προσδοκιών σχετικά με τον συντονισμό των πολιτικών, διατάξεις σχετικά με την χορήγηση ενισχύσεων για την εξισορρόπηση των ισοζυγίων πληρωμών και σημαντικές επιφυλάξεις όσον αφορά την κατάργηση των συναλλαγματικών ελέγχων. Ουδεμία αναφορά υπήρχε σχετικά με την δημιουργία ενός περιφερειακού νομισματικού συστήματος, και αυτό είναι φυσικό, γιατί κάτι τέτοιο δεν θα ήταν ρεαλιστικό την εποχή αυτή. Το διεθνές νομισματικό σύστημα είχε ως βάση το δολάριο, οι ευρωπαϊκές χώρες εξακολουθούσαν να καταδυναστεύονται από την απειλή του ελλείμματος δολαρίων και ο κενύσιανισμός βρισκόταν στο απόγειό του. Ιδιαίτερα ζήλο των κενύσιανικών αντιλήψεων, οι κυβερνήσεις επεδείκνυαν ιδιαίτερο λόγο στην προσπάθειά τους να διατηρήσουν την ανεξαρτησία των χρηματο-οικονομικών και φορολογικών τους πολιτικών, η οποία τους επέτρεπε να επιδιώκουν τους δικούς τους σταθεροποιητικούς στόχους. Η διατήρηση ενός οπλοστασίου μέτρων για τον έλεγχο του κεφαλαίου θεωρείτο ως αναγκαίο τίμημα αυτής της ανεξαρτησίας (Tsoukalis, 1977).

11) Η ευρωπαϊκή διάσταση αναπτύχθηκε πολύ αργότερα. Αρχικά ήταν η προσπάθεια να διατηρηθούν σταθερές οι συναλλαγματικές ισοτιμίες μετά την κατάρρευση του συστήματος του Bretton Woods. Παρά τον σκεπτικισμό και τον αγνωστικισμό πολλών οικονομολόγων σχετικά με το θέμα, η μεγάλη πλειονότητα των Ευρωπαίων πολιτικών και επιχειρηματιών ήταν σαφώς υπέρ της σταθερότητας των συναλλαγματικών ισοτιμιών, εν μέρει γιατί οι Ευρωπαίοι, σε αντίθεση με τους Αγγλο-Αμερικανούς, ουδέποτε κατελήφθησαν από κύματα ιδιαίτερης αισιοδοσίας όσον αφορά την αποτελεσματικότητα και την σταθερότητα των χρηματαγορών και εν μέρει γιατί, σε αντίθεση με τους Αμερικανούς, αντιμετώπιζον ιδιαίτερα ανοικτές οικονομίες, στις οποίες οι συναλλαγματικές ισοτιμίες δεν είναι δυνατόν να χρησιμοποιηθούν, παρά μόνο περιορισμένα, ως ρυθμιστικό εργαλείο.

12) Ως προς τον ανοικτό χαρακτήρα του εμπορίου, η Ε.Κ. (και τώρα η Ε.Ε.) δεν διαφέρουν από τις ΗΠΑ. Ίσως μάλιστα θα αποτελέσει έκπληξη γι' αυτούς που έχουν εθισθεί στις περί ανεξαρτησίας θεωρίες, το γεγονός ότι, στον τομέα του εμπορίου, ο ευρωπαϊκός περιφερειακός συνασπισμός δεν είναι περισσότερο ανοικτός απ' ό,τι το 1960.

Αλλά το άνοιγμα του εμπορίου των κρατών-μελών της Ε.Ε. έχει διπλασιασθεί κατά την ίδια περίοδο, χάρη στην αύξηση του εσωτερικού εμπορίου στην Ε.Ε. Όσο σημαντικά εργαλεία μακρο-οικονομικής πολιτικής παραμένουν στα χέρια των εθνικών κυβερνήσεων, ο ρόλος των εθνικών εμπορικών στατιστικών θα διατηρηθεί και η Ελλάδα θα παραμείνει πολύ διαφορετική από την Αριζόνα (τουλάχιστον όσον αφορά τις εφαρμοζόμενες πολιτικές).

13) Η προσπάθεια για την επίτευξη της σταθερότητας των συναλλαγματικών ισοτιμιών, στο περίπου 60% του συνολικού εξωτερικού τους εμπορίου, υπήρξε πολύ σημαντικό κίνητρο στις προσπάθειες και τα σχέδια για την Ευρωπαϊκή Νομισματική Ένωση. Αλλά η νομισματική πολιτική χρησιμοποιήθηκε, ιδιαίτερα από την Γαλλία, η οποία έπαιξε ρόλο πρωταγωνιστή στην συζήτηση, ως μέρος της γενικότερης πολιτικής. Η Ε.Κ. άρχισε να συγκεντρώνει το ενδιαφέρον ως πιθανό βήμα που θα επέτρεπε να αντιμετωπισθεί η αστάθεια των διεθνών αγορών και να ενδυναμωθεί ο ρόλος της Ευρώπης.

Η σημασία των εξωτερικών παραγόντων μειώθηκε, στον βαθμό που η νομισματική πολιτική συνδέθηκε με την εσωτερική αναδιάρθρωση της Ευρώπης. Γεωπολιτικοί προβληματισμοί, ευρωπαϊκή ιδεολογία και συμβολισμοί χαρακτηρίζουν σε μεγάλο βαθμό τις συζητήσεις σχετικά με την οικονομική και νομισματική ένωση (ΕΝΕ) που διεξάγονται σε ανώτατο επίπεδο. Η νομισματική ένωση θεωρήθηκε συχνά ως οικονομικό μέσο για την επίτευξη πολιτικών στόχων, όπως η πολιτική ένωση και η ισχυρή ευρωπαϊκή παρουσία στις διεθνείς υποθέσεις.

14) Η ΕΝΕ καταλαμβάνει περίοπτη θέση στην ευρωπαϊκή

ημερησία διάταξη από τα τέλη της δεκαετίας του 1960. Πρέπει όμως να γίνει διάκριση ανάμεσα στα μακροπρόθεσμα σχέδια για μια πλήρη ΕΝΕ και τα άμεσα πρακτικά μέτρα, τα οποία επικεντρώνονται στην δημιουργία ενός περιφερειακού νομισματικού συστήματος με σταθερές ενδοκοινοτικές συναλλαγματικές ισοτιμίες. Με κριτήριο την υψιπετή ρητορική των Ευρωπαίων πολιτικών αρχηγών και τις τελετουργικές θυσίες που γίνονται τακτικά στον βωμό της ευρωπαϊκής ενοποίησης, το χάσμα ανάμεσα στα μακροπρόθεσμα σχέδια και τις βραχυπρόθεσμες ρυθμίσεις αποδεικνύεται συνήθως πολύ μεγάλο.

15) Το πρώτο σημαντικό βήμα έγινε με το «νομισματικό φέι-δι» το 1972, το οποίο αργότερα αντικαταστάθηκε από το περισσότερο φιλόδοξο Ευρωπαϊκό Νομισματικό Σύστημα (ΕΝΣ). Εκτός από την σταθερότητα των συναλλαγματικών ισοτιμιών, το ΕΝΣ εισήγαγε έναν άλλο στόχο, ως αναπόσπαστο μέρος ενός ολοκληρωμένου σχήματος περιφερειακής συνεργασίας: την καταπολέμηση του πληθωρισμού.

Η εξέλιξη αυτή αντανάκλουσε μια ιδεολογική μετατόπιση ως προς την άσκηση μακρο-οικονομικής πολιτικής, καθώς και την σχεδόν πάνδημη αποδοχή μιας νέας οικονομικής ορθοδοξίας.

Το ΕΝΣ βασιζόταν στην σύγκλιση των τιμών και τον στενό συντονισμό των εθνικών νομισματικών πολιτικών.

Η συμμετοχή στον μηχανισμό των συναλλαγματικών ισοτιμιών (ΜΣΙ) επέδρασε ως εξωγενής περιοριστική συνθήκη για τις εθνικές νομισματικές πολιτικές. Σε ορισμένες περιπτώσεις και ιδιαίτερα στην Ιταλία, οι αλλαγές αυτές έγιναν πρόθυμα αποδεκτές από τις κεντρικές τράπεζες, οι οποίες αποκτούσαν μεγαλύτερη ανεξαρτησία έναντι των εγχώριων πολιτικών στην εφαρμογή των αντιπληθωριστικών τους πολιτικών.

Οι κεντρικές τράπεζες άρχισαν να συντονίζουν τις παρεμβάσεις στις χρηματαγορές και στην καθημερινή λειτουργία του συστήματος (Goodman, 1992). Η συνεργασία αυτή βασίστηκε, τόσο σε άτυπες δικτιώσεις, όσο και σε επίσημα όργανα και επιτροπές της Ε.Ε.

17) Από την άλλη πλευρά, οι ενδείξεις για την σύγκλιση των δημοσιονομικών πολιτικών είναι ελάχιστες.

Στον βαθμό που όντως υπήρξε τέτοιου είδους σύγκλιση, αυτό δεν ήταν απόρροια ενός πραγματικού συντονισμού των εθνικών φορολογικών πολιτικών στην Ε.Ε., αλλά προέκυψε από αυτόνομες αποφάσεις που λαμβάνονταν, με σκοπό την μείωση των δημοσίων ελλειμμάτων, στα κράτη-μέλη, κατά την διάρκεια κυρίως της δεκαετίας του 1980. Η τάση αυτή αντιστράφηκε αργότερα όταν επιδεινώθηκε η ύφεση. Πράγματι, ο μηχανισμός που είχε δημιουργηθεί για τον συντονισμό των πολιτικών, ποτέ δεν λειτούργησε κανονικά: τα διαδικαστικά θέματα ήταν το ισχυρό του σημείο, όχι όμως η εφαρμογή των αποφάσεων (Mortensen, 1990).

Ο πολυμερής έλεγχος απέκτησε, με την διαδικασία που θε-

οπίσθηκε στο Μάαστριχτ, νέα ισχύ και έχει ως στόχο τα ιδιαίτερα σπάταλα μέλη.

18) Ενώ η καθημερινή λειτουργία των ΕΝΣ είχε αφεθεί στην αρμοδιότητα των κεντρικών τραπεζών, οι πολιτικοί εμφανίζονταν στο προσκήνιο σε περιόδους κρίσεων και όταν επρόκειτο να γίνουν διαπραγματεύσεις για την ευθυγράμμιση των κεντρικών ισοτιμιών, αλλά αυτό συνέβαινε πάντοτε τα Σαββατοκύριακα, όταν οι αγορές ήσαν κλειστές. Οι μεταβολές των συναλλαγματικών ισοτιμιών των νομισμάτων που συμμετείχαν στο σύστημα έπαυσαν να αποφασίζονται μονομερώς.

19) Επί σειρά ετών, οι πληθωριστικές διακυμάνσεις, παρά το

γεγονός ότι η μείωσή τους ήταν σταθερή, έπρεπε, σε μεγάλο βαθμό, να αντιμετωπίζονται με την βοήθεια περιοδικών ευθυγραμμίσεων των ενδοκοινοτικών συναλλαγματικών ισοτιμιών. Η Κοινότητα εφήρμοζε με τον τρόπο αυτόν ένα σύστημα σταθερών, αλλά περιοδικά αναπροσαρμοζόμενων συναλλαγματικών ισοτιμιών, με έμφαση στην σταδιακή μετάβαση από τις αναπροσαρμοζόμενες στις σταθερές ισοτιμίες, ως το 1992 οπότε ξέσπασε η κρίση.

20) Για την πλειονότητα των ασθενών νομισμάτων, οι ευθυγραμμίσεις των ισοτιμιών δεν αντιστάθμιζαν πλήρως τις πληθωριστικές διακυμάνσεις. Οι κυβερνήσεις και οι κεντρικές τράπεζες κατέβαλλαν συνεπιδεχόμενες προσπάθειες να χρησιμοποιήσουν τις συναλλαγματικές ισοτιμίες ως όπλο κατά του πληθωρισμού – εξού και η αντίσταση στις υποτιμήσεις. Η άλλη όψη του ίδιου νομίσματος ήταν η προοδευτική υπερτίμηση αυτών των νομισμάτων και η απώλεια ανταγωνιστικότητας στις εξωτερικές αγορές, η οποία οδήγησε στην διόγκωση των ελλειμμάτων του εμπορικού ισοζυγίου. Σε τελική ανάλυση, η εξέλιξη αυτή έδρασε ως μπουόμεραγκ. Η κρίση του Σεπτεμβρίου του 1992 ήταν κυρίως εμπιστοσύνης απέναντι σε χώρες με υψηλό πληθωρισμό και μεγάλα ελλείμματα. Το

αποτέλεσμα ήταν η έξοδος της στερλίνας και της λιρέτας από το σύστημα, καθώς και οι επαναλαμβανόμενες υποτιμήσεις της πεσέτας και του εσκούδο (De Grauwe, 1994· Johnson E. Collignon, 1994).

21) Η αστάθεια που προέκυψε είχε έναν περισσότερο συστηματικό χαρακτήρα. Η ένωση της Γερμανίας είχε οδηγήσει σε μια δέσμη πολιτικών που βασιζόνταν αποκλειστικά στην χρήση της νομισματικής πολιτικής ως μέτρου κατά του πληθωρισμού.

Η Bundesbank διατηρούσε τα επιτόκια υψηλά, μολονότι η ύφεση που έπληττε την Δυτική Ευρώπη διένυε την χειρότερη φάση της.

Το σύστημα των σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών σε συνδυασμό με τον κεντρικό ρόλο του γερμανικού μάρκου είχαν ως επακόλουθο ότι οι άλλες χώρες δεν ήταν σε θέση να μειώσουν τα επιτόκιά τους, παρά την αύξηση της ανεργίας, χωρίς υποτίμηση του νομίσματός τους έναντι του μάρκου.

22) Το πρόβλημα ήταν απόρροια της βασικής ασυμμετρίας του ΕΝΣ. Παρά τις ειδικές ρυθμίσεις, όπως ήταν ο καθαρισμός ενός δείκτη αποκλίσεων, το ΕΝΣ λειτούργησε καθ' όλο το διάστημα κατά τρόπο ασύμμετρο, ακολουθώντας το προηγούμενο παράδειγμα του νομισματικού φειδιού.

Ο βαθμός και η φύση της ασυμμετρίας είχαν μεταβληθεί με τον καιρό, όπως άλλωστε και οι εκτιμήσεις των αναπτύξεών της. Η ασυμμετρία αυτή οφείλεται στον κεντρικό ρόλο του γερμανικού μάρκου, το οποίο θεωρείται ως η «άγκυρα» του συστήματος (Delors, 1989:12).

23) Τα αίτια της ασυμμετρίας είναι δύο: οι χαμηλές πληθωριστικές τάσεις στην Γερμανία (η περίοδος μετά την ένωση ήταν σύντομη και αποτελεί εξαίρεση) και ο διεθνής ρόλος του γερμανικού μάρκου, ο οποίος απορρέει από την δεσπώουσα θέση της Γερμανίας στο ευρωπαϊκό εξωτερικό εμπόριο (περίπου 30% του συνόλου των εξαγωγών της Ε.Ε.). Οι

χαμηλές πληθωριστικές τάσεις, σε συνδυασμό με το οικονομικό βάρος της χώρας και με την προτεραιότητα που αποδίδουν οι άλλοι εταίροι στην Ε.Ε. στην σταθερότητα των συναλλαγματικών ισοτιμιών και την καταπολέμηση του πληθωρισμού, επέτρεψαν στην Γερμανία να καθορίσει τα πρότυπα της νομισματικής πολιτικής για τις υπόλοιπες χώρες. Καμμία ευθυγράμμιση των κεντρικών ισοτιμιών του ΜΣΙ δεν οδήγησε ποτέ σε υποτίμηση του γερμανικού μάρκου έναντι οποιουδήποτε άλλου νομίσματος.

24) Η ασυμμετρία σε ένα σύστημα σταθερών (ή έστω περιοδικά αναπροσαρμοζόμενων) συναλλαγματικών ισοτιμιών συνδέεται με την άνιση κατανομή του βάρους των παρεμβάσεων και της αναπροσαρμογής καθώς και με την άνιση επιρροή στον καθορισμό των στόχων της πολιτικής. Ο δείκτης αποκλίσεων, ο οποίος αναμορφώθηκε ώστε να είναι εφαρμόσιμος υπό τις συνθήκες αυτής της ασυμμετρίας, ουδέποτε χρησιμοποιήθηκε. Το βάρος από την ενίσχυση του ΜΣΙ το έφεραν, δυσανάλογα οι χώρες με τα ασθενέστερα νομίσματα.

Υπήρξαν επίσης χώρες που αναγκάστηκαν να αναμορφώσουν τα επιτόκιά τους ως μέσο για την προστασία της συναλλαγματικής ισοτιμίας. Στην πράξη, μόνο η Γερμανία καθόριζε ανεξάρτητα την νομισματική της πολιτική. Οι άλλες χώρες αναγκάζονταν να προσαρμοσθούν ή να εγκαταλείψουν το σύστημα.

25) Τα μειονεκτήματα της ασυμμετρίας γίνονταν εντονότερα σε περιόδους που χαρακτηρίζονταν από οικονομική ύφεση και αυξανόμενη ανεργία. Τότε η σύνδεση με το γερμανικό μάρκο θεωρείτο από τους οικονομολόγους, αλλά και από τους κοινούς θνητούς, ότι ασκούσε στρεβλωτικές υποτιμητικές πιέσεις. Στις περιόδους αυτές, αναπτυσσόταν σε πολλές χώρες εσωτερική αντίσταση στην παρατεινόμενη σύνδεση με το γερμανικό μάρκο, ενώ οι αγορές άρχιζαν να αμφιβάλουν για την βιωσιμότητα των εφαρμοζόμενων πολιτικών. Αυτό δημιουργούσε έναν φαύλο κύκλο που συχνά κατέληγε σε χρηματιστηριακές κρίσεις οφειλόμενες σε κερδοσκοπικές προσδοκίες. Η κρίση στις αρχές του 1990 αποτελεί εύγλωπτο παράδειγμα.

26) Τον Σεπτέμβριο του 1992, ορισμένα νομίσματα εξαναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν το σύστημα και άλλα να αναπροσαρμοσθούν. Αυτό τόνισε μια άλλη πλευρά της ευρωπαϊκής νομισματικής συνεργασίας: την χωρίς ενιαίους κανόνες ευέλικτη συμμετοχή. Αλλά η αστάθεια συνεχίστηκε καθώς οι παίχτες στην αγορά εναπέθεταν τις προσδοκίες τους σε μια γενικότερη ευθυγράμμιση των κεντρικών ισοτιμιών, τουλάχιστον εφ' όσον χρόνο τα γερμανικά επιτόκια παρέμεναν αμετάβλητα. Η αντίσταση σε μια νέα ευθυγράμμιση (ευφημισμός για την γενική υποτίμηση έναντι του μάρκου) βασιζόταν στις αποκαλούμενες βασικές οικονομικές αρχές και στην πολιτική δέσμευση για την καταπολέμηση του πληθωρισμού. Αλλά αυτό που στην πραγματικότητα διακυβευόταν

ήταν το ίδιο το κύρος και η αξιοπιστία των κυβερνήσεων και αυτό ήταν ιδιαίτερα αισθητό στην Γαλλία.

27) Ο όγκος των διακινουμένων ποσών από χώρα σε χώρα και από νόμισμα σε νόμισμα καθώς και η σχετικά πρόσφατη αποδόμηση των παλαιών και όλο και περισσότερο αναποτελεσματικού συστήματος ελέγχου των κεφαλαίων (η ελευθέρωση των κεφαλαίων αποτελεί αναπόσπαστο μέρος του προγράμματος για την εσωτερική αγορά), εξανάγκασε τις ευρωπαϊκές κυβερνήσεις να ενδώσουν στις πιέσεις τον Αύγουστο του 1993.

Για να τηρήσουν τα προσχήματα, δήλωσαν ότι τα όρια των διακυμάνσεων του EMI θα διευρύνονταν στο 15%, μέτρο που ισοδυναμεί με μια σχεδόν ελεύθερη ή συνεχή αναπροσαρμογή.

28) Ο καθορισμός ευρύτερων ορίων δεν μετέβαλε ουσιαστικά τον ασυμμετρικό χαρακτήρα του συστήματος. Τα εννέα νομίσματα που παρέμειναν στο ΕΝΣ (στα οποία στην συνέχεια προσετέθη και το αυστριακό σελίνι) δεν έχουν, ως την στιγμή που γράφονται αυτές οι γραμμές, χρησιμοποιήσει τα ευρύτερα περιθώρια διακυμάνσεων, τα οποία θεωρούνται γενικά ως προστατευτική θωράκιση κατά των κερδοσκοπικών τάσεων της αγοράς και ως εκ τούτου πρέπει να χρησιμοποιούνται σε περιπτώσεις κινδύνου.

29) Στην νομισματική κρίση του 1992-1993, οι αγορές κατήγαγαν αποφασιστική νίκη επί των κυβερνήσεων, σε μια αντιπαράθεση, όπου οι κυβερνήσεις, απογυμνωμένες ήδη από το μεγαλύτερο μέρος του οπλοστασίου τους απεδείχθησαν ανίκανες να χρησιμοποιήσουν την ευελιξία που τους προσέφερε το σύστημα που οι ίδιες είχαν δημιουργήσει. Στην κρίση, φάνηκαν τα όρια του διακυβερνητικού σπιντορισμού σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Το Μάαστριχτ και η Νομισματική Ένωση

30) Η Νομισματική Ένωση αποτελεί το σημαντικότερο και το περισσότερο συγκεκριμένο μέρος της συνθήκης του Μάαστριχτ η οποία αποτελεί προϊόν ενός τυπικά κοινοτικού συμβιβασμού. Οι Γάλλοι επέτυχαν να εγγραφεί στην συνθήκη μια σαφής δέσμευση και να δοθεί μια συγκεκριμένη προθεσμία. Οι Γερμανοί εξασφάλισαν να επιμνησθεί η προθεσμία αυτή, χωρίς να προβλέπονται ουσιαστικά βήματα ως την λήξη της, και ότι το νέο ευρωπαϊκό μοντέλο θα είναι όσο το δυνατόν παραπλήσιο με το δικό τους. Οι Βρετανοί κατέκτησαν το δικαίωμα του «opt out», δηλαδή το δικαίωμα να μην εφαρμόζουν διατάξεις της συνθήκης με τις οποίες διαφωνούν. Σε αυτό ακολουθήθηκαν από τους Δανούς, ενώ οι φτωχές χώρες επέτυχαν μια λίγο ως πολύ ρητή διαβεβαίωση ότι η εφαρμογή της συνθήκης του Μάαστριχτ θα συνδεθεί με μέτρα αναδιανομής των πόρων.

31) Το τελικό στάδιο της ΕΝΕ, το οποίο προβλέπεται να αρχίσει το 1999, έχει προσδιορισθεί σαφώς. Στο στάδιο αυτό θα καθορισθούν σταθερές και μη αναθεωρήσιμες νομισμα-

τικές ισοτιμίες στην Ε.Ε., και στην συνέχεια θα επακολουθήσει θέσπιση ενός κοινού νομίσματος, η ελεύθερη διακίνηση των κεφαλαίων και ο κεντρικός σχεδιασμός της νομισματικής πολιτικής. Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) θα είναι υπεύθυνη για την εφαρμογή της νομισματικής πολιτικής στο σύνολο της Ε.Ε. καθώς και για τις συναλλαγές με τρίτες χώρες. Οι εθνικές κεντρικές τράπεζες θα αποτελούν μέρος ενός νέου ομοσπονδιακού συστήματος (του Ευρωπαϊκού Συστήματος Κεντρικών Τραπεζών - ΕΣΚΤ) και θα λειτουργούν με βάση τις κατευθύνσεις και τις οδηγίες της ΕΚΤ. Η συνθήκη και το επισυναπτόμενο πρωτόκολλο αναφέρονται ρητώς στην ανεξαρτησία της ΕΚΤ, ακολουθώντας το

σε μια ευρεία πολιτική συναίνεση. Πρέπει, ωστόσο, την συναίνεση αυτή να την θεωρούμε ως οριστική; Και, πέραν αυτού, θα πρέπει να είναι σε θέση η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα να λαμβάνει αποφάσεις που θα έχουν άμεσες επιπτώσεις στο επίπεδο της ανεργίας στην Αίλλη ή τον νομό Αττικής; Το πρόβλημα είναι η νομιμότητα αυτών των αρμοδιοτήτων, οι οποίες δεν θεωρούνται εκχωρήσιμες από τα κράτη-μέλη της Ε.Ε. Για παράδειγμα, η Banque de France, αντλεί την νομιμότητά της από την σχέση της με το γαλλικό κράτος. Αυτό όμως δεν έχει μέχρι στιγμής το αντίστοιχό του στο ευρωπαϊκό επίπεδο.

34) Είναι δυνατόν να υπάρχει κεντρική τράπεζα χωρίς αντί-

γερμανικό πρότυπο, το οποίο έχει υιοθετηθεί και από ορισμένα κράτη-μέλη.

32) Η έμφαση στην σταθερότητα των τιμών, σε συνδυασμό με την πολιτική ανεξαρτησία του νέου οργάνου που θα δημιουργηθεί στο τελικό στάδιο της ΕΝΕ, κινείται στο πνεύμα της νέας οικονομικής ορθοδοξίας (Τσούκαλης, 1993). Τα δύο αυτά ζητήματα απετέλεσαν αντικείμενο έντονων συζητήσεων που άρχισαν το 1970, όταν εγκρίθηκε το πρώτο σχέδιο για την ΕΝΕ. Σύμφωνα με την συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, η ευθύνη για την νομισματική πολιτική δεν αρκεί απλώς να μετατεθεί σε ένα νέο κεντρικό όργανο. Θα πρέπει επίσης να ξεφύγει από τα χέρια των πολιτικών, τόσο στο εθνικό, όσο και στο ευρωπαϊκό επίπεδο.

33) Κατά την γνώμη της Επιτροπής «η παλαιά θεωρία», σύμφωνα με την οποία υπάρχει δυνατότητα επιλογής ανάμεσα στον πληθωρισμό και την μείωση της ανεργίας, δεν υποστηρίζεται σήμερα ούτε σε θεωρητικό επίπεδο, ούτε με βάση την εμπειρική ανάλυση, παρά μόνο ως βραχυπρόθεσμη δυνατότητα. Παρά το γεγονός ότι ένα βραχυπρόθεσμο διάστημα στην οικονομία ενδέχεται να θεωρείται μακροπρόθεσμο στην πολιτική, η θέση αυτή, όταν διατυπώθηκε, αντανακλού-

στοιχη κεντρική πολιτική εξουσία; (Cohen 1994). Παρόμοιο κεντρικό προηγούμενο δεν υπάρχει. Λαμβάνοντας υπόψη τον κατακερματισμό και την υπανάπτυξη του ευρωπαϊκού πολιτικού συστήματος, η ανεξαρτησία της ΕΚΤ θα είναι, στην πράξη, ακόμη μεγαλύτερη από την ανεξαρτησία που διαθέτουν και οι πλέον ευνοημένες εθνικές κεντρικές τράπεζες, εκτός βέβαια αν η πολιτική ένωση αποκτήσει πραγματική υπόσταση μετά την επόμενη διακυβερνητική συνδιάσκεψη.

35) Σύμφωνα με την συνθήκη, η τελική φάση συνίσταται στην εκχώρηση της εξουσίας σε ένα κεντρικό όργανο θα ασκεί νομισματική πολιτική. Μολονότι ο στόχος της σταθερότητας των συναλλαγματικών ισοτιμιών στο εσωτερικό της Ε.Ε. έχει επιφέρει ήδη ουσιαστικούς περιορισμούς στην εθνική νομισματική αυτονομία, με εξαίρεση την Γερμανία, η τελική φάση του ΕΝΣ θα επιτείνει αυτήν την απώλεια αυτονομίας και μάλιστα θα την καταστήσει οριστική και αμετάκλητη. Από την άλλη πλευρά, λόγω του μη συμμετρικού χαρακτήρα του ΕΝΣ και του ηγετικού ρόλου της Bundesbank, η δημιουργία μιας ΕΚΤ θα επιτρέψει στους λοιπούς ευρωπαίους να μοιραστούν με τους Γερμανούς την ευθύνη για την άσκηση Ευρω-

παϊκής νομισματικής πολιτικής.

36) Η νέα συνθήκη δεν προβλέπει την ίδρυση ενός νέου οργάνου για τον συντονισμό των φορολογικών πολιτικών. Περιέχει, ωστόσο, διατάξεις που αποβλέπουν στην ενίσχυση των μηχανισμών που ήδη υπάρχουν και που προσδιορίζουν τους κανόνες της «οικονομικά ορθής» συμπεριφοράς.

Η νομισματική κάλυψη των ελλειμμάτων δεν θα επιτρέπεται, και η Ε.Ε. δεν θα αναλαμβάνει τα ελλείμματα των εθνικών, περιφερειακών ή τοπικών αρχών. Το ανώτατο όριο του 3% για το δημόσιο έλλειμμα και του 60% για το δημόσιο χρέος με βάση το ΑΕΠ, τα οποία θεσπίστηκαν ως μέρος των λεγόμενων «κριτηρίων σύγκλισης» για την συμμετοχή στην τελική φάση, θα χρησιμοποιούνται γενικά ως δείκτες για την αξιολόγηση των εθνικών δημοσιονομικών πολιτικών στο πλαίσιο ενός σχήματος πολυμερούς εποπτείας.

37) Βάσει εκθέσεων της Επιτροπής, στην οποία ανατίθεται ως εκ τούτου ο ρόλος του επόπτη, το Συμβούλιο ECOFIN (Υπουργοί Εθνικής Οικονομίας και Οικονομικών) θα εξετάζει τις πολιτικές των κρατών-μελών.

Το Συμβούλιο θα διαθέτει ένα οπλοστάσιο μέτρων για να ασκεί πιέσεις στα απειθαρχα κράτη-μέλη. Τα μέτρα αυτά θα εκτείνονται από δημοσιοποιούμενες συστάσεις ως την επιβολή προστίμων. Στο μεταξύ διάστημα, το Συμβούλιο θα έχει την δυνατότητα να αποφασίζει, με ειδική πάντοτε πλειοψηφία, την λήψη πρόσθετων μέτρων, όπως να ζητά από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων να αναθεωρεί την δανειστική της πολιτική απέναντι στο συγκεκριμένο κράτος-μέλος, από το οποίο να απαιτεί να πραγματοποιεί *άτοκες καταθέσεις* στο όνομα της Ε.Ε.

38) Είναι σαφές ότι αυτοί που συνέταξαν την συνθήκη, μολοντί στην πράξη αποδέχθηκαν ένα εξαιρετικά αποκλειστικό φορολογικό σύστημα, θα επιθυμούσαν να προχωρήσουν πέραν από έναν απλό συντονισμό των φορολογικών πολιτικών στο ευρωπαϊκό επίπεδο. Η εφαρμογή των διατάξεων της συνθήκης βασίζεται κατά κύριο λόγο στην συνέργεια «ηθικών» πιέσεων που ασκούνται αμοιβαία από τα κράτη-μέλη και πιέσεων που ασκούνται από τις δυνάμεις της αγοράς. Αυστηρότερα μέτρα, όπως είναι η επιβολή προστίμων, θα πρέπει να δοκιμαστούν όταν οι συνθήκες το επιτρέπουν, μολοντί ο Γερμανοί θα εξακολουθήσουν να προσπαθούν να εξωθήσουν τις εξελίξεις προς αυτήν την κατεύθυνση. Οι μικρές χώρες, οι οποίες είναι οι κατ'εξοχήν ωφελούμενες από τα Διαρθρωτικά Ταμεία (η συνθήκη συνδέει ρητώς τις χρηματοδοτήσεις του Ταμείου Συνοχής με την μακροοικονομική πολιτική) θα είναι περισσότερο ευάλωτες στις συλλογικές πιέσεις για την αλλαγή της μακροοικονομικής τους πολιτικής από τις λοιπές χώρες. Από την άλλη πλευρά, η συνθήκη δεν προβλέπει μέτρα για την αποφυγή αντιπληθωριστικών στρεβλών λόγω της εξαιρετικής αντιφατικότητας των ασκούμενων πολιτικών.

39) Ο ορισμός της «οικονομικά ορθής συμπεριφοράς» πρέ-

πει να περιληφθεί στον καθορισμό των κριτηρίων για την συμμετοχή στην τελική φάση της ΕΝΕ. Τα τέσσερα κριτήρια σύγκλισης αφορούν τον πληθωρισμό, τα δημόσια ελλείμματα και το δημόσιο χρέος, την σταθερότητα των συναλλαγματικών ισοτιμιών και τα μακροπρόθεσμα επιτόκια.

Κριτική, όσον αφορά τα κριτήρια αυτά, είναι δυνατόν να ασκηθεί από πολλές πλευρές: είναι στο σύνολό τους μηχανιστικά ενώ ορισμένα είναι αυθαίρετα και ίσως άχρηστα (De Grawe, 1994). Αντικατοπτρίζουν, ωστόσο, την ισχυρή επίδραση της Γερμανίας καθώς και την κρατούσα οικονομική ορθοδοξία – και οι δύο αυτοί παράγοντες συνδέονται στενά μεταξύ τους.

40) Η αυστηρή εφαρμογή των κριτηρίων σύγκλισης θα αποτελέσει ένα περαιτέρω βήμα προς την θεσμοθέτηση των διαφορετικών ταχυτήτων στο εσωτερικό της Ε.Ε., και το βήμα αυτό θα είναι σημαντικότερο από ποτέ. Το 1995, μόνο δύο χώρες, η Γερμανία και το Λουξεμβούργο, πληρούσαν και τα τέσσερα κριτήρια. Στις χώρες αυτές θα ήταν δυνατόν να προστεθεί και η Ιρλανδία, αν το κριτήριο του δημόσιου χρέους εφαρμοζόταν με μικρότερη αυστηρότητα.

41) Στις ενδιάμεσες φάσεις της πορείας προς την ΕΝΕ, δεν θα υπάρξει σημαντική εκχώρηση εξουσιών από τα εθνικά σε κεντρικά όργανα. Το Ευρωπαϊκό Νομισματικό Ινστιτούτο (ΕΝΙ) θα λειτουργεί ως πρόδρομος οργανισμός της ΕΚΤ, αλλά δεν θα διαθέτει πραγματικές αρμοδιότητες σε θέματα νομισματικής πολιτικής.

Εξάλλου, οι νέες διαδικασίες εποπτείας δεν αναμένεται να επηρεάσουν από μόνες τους σημαντικά τις φορολογικές πολιτικές. Ο φόβος του αποκλεισμού από τον παράδεισο, όταν έλθει η ημέρα της κρίσεως, είναι πιθανόν να συμβάλει αποτελεσματικότερα στην σύγκλιση των οικονομικών.

Με άλλα λόγια, τα κριτήρια σύγκλισης αναμένεται να χρησιμεύσουν ως δείκτες για την αξιολόγηση της μακροοικονομικής πολιτικής των περισσότερων κρατών-μελών, στον βαθμό που το 1999 θεωρείται γενικά ως ρεαλιστική προθεσμία για την έναρξη της τελικής φάσης του ΕΝΣ. Ως τότε, μια ή δύο χώρες θα εξακολουθούν να πιστεύουν ότι θα έχουν την δυνατότητα του «opt out».

Η πολιτική οικονομία της νομισματικής ολοκλήρωσης

Από την σκοπιά της πολιτικής οικονομίας, η εμπειρία που αποκτήθηκε όσον αφορά την ευρωπαϊκή νομισματική ολοκλήρωση οδηγεί σε εννέα απλά διδάγματα.

1. Η νομισματική και η μακροοικονομική πολιτική παρέμειναν επί μακρῷ χρονικό διάστημα στην αρμοδιότητα των εθνικών κυβερνήσεων και οι εξωτερικοί περιορισμοί της ελευθερίας τους προέκυψαν μάλλον από την διεθνή οικονομική αλληλεξάρτηση παρά από την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση.

2. Ο κύριος περιορισμός της εθνικής οικονομικής οικονομίας ήταν αποτέλεσμα της αυξημένης διεθνούς κινητικότητας των κεφαλαίων και η περιφερειακή ολοκλήρωση είχε μι-

κρές επιπτώσεις στην κινητικότητα αυτήν.

Η κατάσταση άλλαξε με το πρόγραμμα για την εσωτερική αγορά, μολονότι η ελευθέρωση των κεφαλαίων που αποφασίστηκε σε ευρωπαϊκό επίπεδο ήταν προϊόν ανάγκης που έγινε φιλοτιμία, δεδομένου ότι οι έλεγχοι γίνονταν ούτως ή άλλως όλο και λιγότερο αποτελεσματικοί.

3. Η περιφερειακή νομισματική συνεργασία δεν ερμηνεύεται ως συνειδητή εκχώρηση οικονομικών εξουσιών στα ευρωπαϊκά όργανα. Γίνεται περισσότερο κατανοητή ως προσπάθεια των εθνικών κυβερνήσεων να συμβιβάσουν διαφορετικούς και, σε όλο και μεγαλύτερο βαθμό, αντικρουόμενους στόχους. Σε έναν κόσμο όπου οι αγορές κεφαλαίων

ελήφθησαν στα Ευρωπαϊκά Συμβούλια δεν είναι από μόνες τους ικανές να εξασφαλίσουν την σταθερότητα των συναλλαγματικών ισοτιμιών και, ακόμη λιγότερο, να εγγυηθούν ότι η νομισματική ένωση θα είναι βιώσιμη.

5. Τα σχέδια για την ΕΝΕ έχουν συνδεθεί στενά με την υψηλή πολιτική. Η νομισματική πολιτική θεωρείται γενικά ως ένας από τους ακρογωνιαίους λίθους του ευρωπαϊκού οικοδομήματος. Τα σχέδια αυτά συνεπάγονται την συνειδητή απόφαση των κυβερνήσεων να εκχωρήσουν σημαντικό μέρος της εθνικής οικονομικής τους κυριαρχίας, με ιδιαίτερη συμβολική αξία. Η απόφαση αυτή πρέπει ωστόσο να δοκιμασθεί στην πράξη. Υπήρξε επίσης πολύ ρητορεία η οποία

έχουν διεθνοποιηθεί, ισχύει ο όρος, ότι στην περίπτωση των συναλλαγματικών συναλλαγών και, σε μικρότερο βαθμό, των ομολόγων, οι κυβερνήσεις υποχρεώνονται να επιλέξουν ανάμεσα στη σταθερότητα των ισοτιμιών και την άσκηση αυτόνομης νομισματικής πολιτικής. Οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις επέλεξαν την σταθερότητα των ισοτιμιών ώστε να προστατεύσουν το εξωτερικό τους εμπόριο και για να αποφυγούν τις αλληπάλληλες υποτιμήσεις ως μέσο για την τόνωση της ανταγωνιστικότητας.

4. Αυτό δεν σημαίνει ότι οι κυβερνήσεις ήταν πάντοτε συνεπείς στις πολιτικές που εφήρμοζαν, ούτε ότι επιτύγχαναν τους στόχους τους. Επανελημμένα οι κυβερνήσεις των κρατών-μελών αντιμετώπισαν σοβαρές αποτυχίες, όταν οι πολιτικές που εφήρμοζαν σε εθνικό επίπεδο ήταν ασύμβατες, όπως έδειξαν οι εξελίξεις στην αγορά, με την σταθερότητα των ισοτιμιών. Η νίκη των χρηματαγορών επί των κυβερνήσεων, συχνά δεν έχει σχέση με τον υποτιθέμενο «ορθολογισμό» και την «αποτελεσματικότητά» τους, αλλά ήταν περισσότερο θέμα συσχετισμού δυνάμεων. Όπως όμως και να έχουν τα πράγματα, σήμερα είναι σαφές, αν και κάπως δυσάρεστο για τους πολιτικούς, ότι οι επίσημες αποφάσεις που

βέβαια ελάχιστα κοστίζει, δεδομένου ότι τα κρίσιμα βήματα όσον αφορά την εκχώρηση εξουσιών σε κεντρικά όργανα πάντοτε μετατίθενται στο τέλος αρκετά μακρών μεταβατικών περιόδων. Οι συζητήσεις για την ΕΝΕ θυμίζουν θεολογικές διενέξεις γύρω από τον ορισμό της αρετής, η επίτευξη της οποίας μετετίθετο στο απώτερο μέλλον.

6. Εν τω μεταξύ, η περιφερειακή συνεργασία σε νομισματικά θέματα, η οποία αποτελούσε μέρος του περιφερειακού νομισματικού συνασπισμού, βασίστηκε σε κατά κύριο λόγο ανεπίσημα διακυβερνητικά όργανα. Συγκεκριμένα, βασίστηκε σε δίκτυα συνεργασίας μεταξύ των κεντρικών τραπεζών, ενώ, σε εθνικό επίπεδο, οι πολιτικοί καθόριζαν το γενικό πλαίσιο και δεν επενέβαιναν παρά σε στιγμές κρίσεων. Μολονότι η νομισματική ένωση γενικά θεωρείται ως μέσο για να επιταχυνθεί η πολιτική ολοκλήρωση στην Ευρώπη, μέχρι στιγμής δεν ήταν παρά η εμφανέστερη εκδήλωση της ασυμμετρίας των σχέσεων στο εσωτερικό της Ε.Ε.

7. Η εθνική οικονομική αυτονομία έχει περισταλεί ουσιαστικά, ιδίως στον νομισματικό τομέα, σε μια προσπάθεια να διατηρηθεί ένα σύστημα σταθερών ισοτιμιών στο εσωτερικό της Ε.Ε. Όμως, η συμμετοχή στην τελική φάση της ΕΝΕ, αν

και όταν πραγματοποιηθεί, θα αποτελέσει ένα πολύ σημαντικό ποιοτικό βήμα προς την περιφερειακή ολοκλήρωση και την κατανομή των εξουσιών μεταξύ των οργάνων της Ε.Ε. και των εθνικών οργάνων. Πιθανότατα, το βήμα αυτό θα οδηγήσει σε συμμετρικότερες σχέσεις μεταξύ των κρατών μελών, τουλάχιστον μεταξύ αυτών που θα θεωρηθούν ικανά να συμμετάσχουν στην ΕΝΕ. Αυτό βοηθά να ερμηνευθεί η στάση της Γαλλίας και άλλων κρατών-μελών.

8. Ως προς τα λοιπά θέματα που αφορούν την περιφερειακή ολοκλήρωση, ιδιαίτερα κατά την πρόσφατη φάση, η οποία προχώρησε πέρα από την κατάργηση των συνοριακών ελέγχων, η Ευρωπαϊκή Νομοσυστατική Ένωση, θα οδηγήσει σε αλλαγές στην διάρθρωση των οικονομιών, δηλαδή στις σχέσεις κράτους-αγοράς. Οι σχέσεις αυτές αποτελούν μια ξεχασμένη πτυχή στην πορεία προς την ολοκλήρωση. Το ασθενές ευρωπαϊκό πολιτικό σύστημα σε μια όλο και περισσότερο ολοκληρωμένη περιφερειακή οικονομία θα οδηγήσει σε σοβαρούς περιορισμούς των αναδιανεμητικών και σταθεροποιητικών λειτουργιών του κράτους στο πλαίσιο της σύγχρονης μεικτής οικονομίας. Αυτό θα έχει σημαντικές επιπτώσεις στην ισορροπία μεταξύ των διαφόρων οικονομικών και κοινωνικών ομάδων.

9. Η πορεία προς την ολοκλήρωση έχει σοβαρά επηρεασθεί από τα ιδεολογικά ρεύματα. Τόσο το πρόγραμμα για την εσωτερική αγορά, όσο και το μέρος της συνθήκης του Μάαστριχτ που αφορά την ΕΝΕ είναι επηρεασμένα από την νέα οικονομική ορθοδοξία.

Η συνθήκη έχει προχωρήσει πολύ μακρύτερα από τα εθνικά συντάγματα όσον αφορά τον καθορισμό των παραμέτρων για την άσκηση μακρο-οικονομικής πολιτικής. Μολονότι αυτό είναι δυνατόν να αποδοθεί στην προσπάθεια της Γερμανίας να ελαχιστοποιήσει τους κινδύνους που πηγάζουν από την συνύπαρξη με οικονομικά ανεύθυνους εταίρους, είναι αμφίβολο κατά πόσον η προσέγγιση αυτή είναι η ορθή.

Οι μόδες στην οικονομία δεν διαρκούν αιώνια.

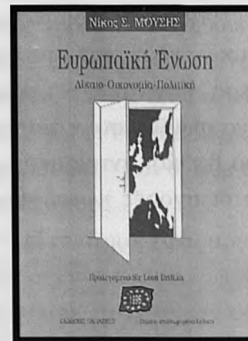
Αλλά ας επανέλθουμε στο αρχικό ερώτημα: Διαθέτει η Ε.Ε. και τα όργανά της την πολιτική νομιμότητα για την λήψη οικονομικών αποφάσεων που αναμένεται να επηρεάσουν άμεσα μεγάλα τμήματα του πληθυσμού;

Με άλλα λόγια, το ερώτημα είναι κατά πόσο οι ψηφοφόροι στα κράτη-μέλη θα είναι πρόθυμοι να αποδεχθούν τις επιπτώσεις από τον αυξανόμενο εξευρωπαϊσμό και την διεθνοποίηση των οικονομικών δυνάμεων, ιδίως σε καιρούς υψηλής ανεργίας και αυξανόμενης εισοδηματικής ανασκόπησης. Η Ευρώπη ταυτίζεται όλο και περισσότερο με τον οικονομικό φιλελευθερισμό και την δημοσιονομική λιτότητα. Ο αριθμός των χαμένων του οικονομικού παιχνιδιού μεγαλώνει συνεχώς κατά τα τελευταία χρόνια και οι χαμένοι θα υποκύψουν ενδεχομένως στην έλξη των εθνικιστικών κομμάτων.

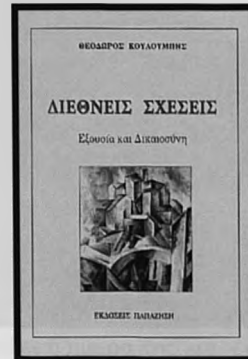
Θα προσαρμοσθεί άραγε αναγκαστικά η πολιτική στις οικονομικές αλλαγές;

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ από το 1929

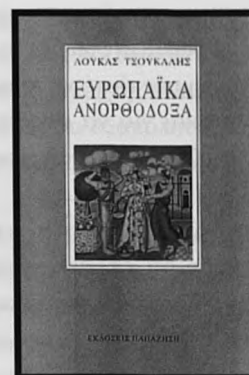
ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ - ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

Το βιβλίο του Νίκου Μούση **Ευρωπαϊκή Ένωση** είναι ένας πολύτιμος οδηγός που βοηθάει τον αναγνώστη να παρακολουθεί την πορεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης και να αντιλαμβάνεται πως αυτή επηρεάζει τις ζωές των πολιτών της. Αυτό το βιβλίο βοηθάει στην απομυθοποίηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης παρουσιάζοντάς την με μη μεροληπτικό τρόπο έτσι ώστε οι αναγνώστες να μπορούν να διαμορφώσουν τη δική τους γνώμη ως προς το αν αυτή είναι «κάτι καλό».

Το βιβλίο του Θόδωρου Κουλουμπή **Διεθνείς Σχέσεις: Εξουσία και Δικαιοσύνη** έχει σχεδιαστεί συνειδητά για να γεφυρώσει τα χάσματα που έχουν διαχωρίσει τη μελέτη των διεθνών σχέσεων στο επίπεδο τόσο της διδασκαλίας όσο και της έρευνας. Από φιλοσοφική άποψη, αναλύει σε γλώσσα απλή το διάλογο ανάμεσα στους οπαδούς του ρεαλισμού και τους οπαδούς του ιδεαλισμού.

Στα είκοσι δύο κείμενα που περιλαμβάνονται στο βιβλίο του Λουκά Τσοούκαλη **Ευρωπαϊκά Ανορθόδοξα**, επιχειρείται ένας σχολιασμός των πολιτικών και οικονομικών εξελίξεων, με κύρια έμφαση στο θέμα της προσαρμογής της Ελλάδας στη σύγχρονη ευρωπαϊκή πραγματικότητα.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ ΑΕΒΕ

ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗ & ΝΙΚΗΤΑΡΑ 2, 106 78 ΑΘΗΝΑ
τηλ.: 38 38 020 - 38 22 496 fax: 38 09 150